

Nicat Zaur oğlu ƏBDÜRƏHMANOV
Azərbaycan Kooperasiya Universitetinin doktorantı
E-mail: nicatabd@gmail.com

Milli enerji sektorunda liberal bazarın inkişafının nəzəri-metodoloji aspektləri

Xülasə

Tədqiqatın məqsədi – Milli enerji sektorunda liberal bazarın inkişafının nəzəri-metodoloji aspektləri müəyyənləşdirilməsidir. Bunun üçün milli enerji sektorunun inkişaf problemlərinin mahiyyəti açıqlanmış və təhlil olunmuşdur. Liberal enerji bazarının formalaşdırılması və inkişaf etdirilməsinin vacibliyi bildirilmişdir. Müasir dövrdə dövlətlərin enerji siyasətinin təkmilləşdirilməsinin əsas istiqamətləri baxılmışdır. Bazar iqtisadiyyatı prinsipləri əsasında liberal enerji bazarının yaradılması və onun fəaliyyətinin səmərəli təşkili üzrə tövsiyələr verilmiş və təkliflər hazırlanmışdır.

Tədqiqatın metodu – kimi bir qrup elmi metodlardan: abstraksiya, təhlil, sintez və ümumiləşdirmədən istifadə olunmuşdur. Eyni zamanda, milli enerji sektorunda liberal bazar modelinin yaradılması problemlərini araşdıran tədqiqatçıların fikirlərinə istinad olunmuşdur.

Tədqiqatın nəticələri – kimi məqalədə əldə olunmuş elmi nəticələrdən liberal enerji bazarının yaradılması istiqamətində islahatların aparılması və tədbirlərin görülməsində istifadə edilməsi imkanları vardır.

Açar sözlər: milli enerji sektoru, liberallaşma, liberallaşmanın üstün cəhətləri, inhisarçılıq, bazar iqtisadiyyatı, liberal bazar modeli.

JEL: D42; L11; L12; Q43

UOT: 338.012:339.13.012.42

DOI: <https://doi.org/10.54414/KJCT6678>

Giriş

Müasir dövrdə milli enerji sisteminin inkişaf etdirilməsi, enerji problemlərinin həll olunması, enerji təhlükəsizliyinin təmin edilməsi və ümumilikdə, enerji resurslarından səmərəli istifadə olunması kifayət qədər mürəkkəb problemlərdən hesab olunur. Dünya səviyyəsində - qlobal kontekstdə enerji resurslarının bölüşdürülməsində, yeni enerji mənbələrinin yaradılmasında və dünya ölkələri, regionları arasında enerji resursları mübadiləsində xeyli problemlər vardır. Enerji resursları üzərində açıq-aşkar iri dövlətlər və daha çox tələbatə ehtiyacı olan - inkişaf etməkdə statusuna malik ölkələr arasında çox ciddi rəqabət gedir. Hər il enerji resurslarına dünyanın ən iri əhali sayına malik olan Çin və Hindistanın tələbatı artmaqdadır.

Son onilliklərdə bu ölkələrdə enerji resurslarına tələbatın bir neçə dəfə artmasına baxmayaraq, yaxın, həm də uzaq perspektivdə analoji artım yenə də proqnozlaşdırılır. Yəni həm Çin, həm Hindistan enerji resurslarından, ümumən dünyada mövcud olan təbii resurslardan istifadə

olunmasında ildən-ilə tələbatın artımı baxımından ön planda qalmaqdadırlar. Bundan əlavə, enerji resurslarının daha çox olduğu dünya regionlarından resursların bölüşdürülməsi əsasən başa çatdırıldığından, yeni enerji ehtiyatlarının işlənilməsi, mənimsənilməsi, ehtiyatların təsdiq olunması və hasilatın təmin edilməsi istiqamətində yüz milyardlarla dollar yeni investisiyalar tələb olunur. Qlobal maliyyə böhranları şəraitində bu investisiyaların konsolidasiya edilməsi, layihələrin işlənilməsi və həyata keçirilməsi o qədər də asan məsələ deyildir. Digər tərəfdən, maliyyə resurslarının və investisiya axınlarının beynəlxalq hərəkətində məhdudiyyətlər ortaya çıxmaqdadır [1].

Eyni zamanda, dünyanın qlobal enerji şirkətləri - neft-qaz şirkətləri arasında rəqabət yüksək səviyyəyə çatmışdır. Buna görə də dünya bazarlarında enerji resurslarından istifadənin maksimum səmərəli qənaət rejimində istifadə edilməsi məsələləri daha çox əhəmiyyət kəsb edir. Bunlarla bərabər, iqlim dəyişiklikləri ilə bağlı yaranan problemlər, istilik effekti verən

qazların ətraf mühitə daha çox atılması və dünyada iqlim dəyişiklikləri ilə bağlı fəsadların artması səbəbindən hasilat sənayesinin inkişaf etdirilməsində də kifayət qədər problemlər vardır. Belə ki, hasilat məhsulları kifayət qədər iqlim dəyişikliklərinə və digər fəsadlara gətirib çıxarır. Torpağın səthinin çirklənməsi, ətraf mühitə daha çox tullantıların atılması və bütün bunlar enerji resurslarından istifadənin müasir dövrün tələblərinə uyğunlaşdırılması və enerji sektorunun kifayət qədər təkmilləşdirilmiş mexanizmlər hesabına inkişaf etdirilməsini şərtləndirir.

Bunlarla yanaşı, sənaye sahələrinin inkişaf etməsi yeni enerji resursları tələb edir. Avtomobil enerjisinin yanacaq məhsullarından daha çox elektrik enerjisi ilə işləməyə keçməsi isə yeni bir trend kimi qiymətləndirilməlidir. Artıq daha çox elektrik enerjisi ilə işləyən avtomobillərə tələbat artmaqdadır. Bütün bunlar milli enerji sektorunun yenidən formalaşdırılmasını, inkişaf etdirilməsini, dövrün çağırışlarının nəzərə alınmasını tələb edir. Dünyanın əksər ölkələrində milli enerji sektoru qorunmaqdadır və dövlət tərəfindən enerji sektorunun inkişafına, ona yeni sərmayələrin yatırılmasına, əsas vəsaitin yönəldilməsinə, əsas fondların yenilənməsinə ciddi önəm verilir. Bu amillər baxımından, dünya iqtisadiyyatının inkişaf xüsusiyyətlərindən çıxış etməklə, milli enerji sektorunun inkişafının təmi olunması aktual olaraq qalır. Azərbaycan dünyanın dinamik inkişaf edən ölkələrindən biri kimi özünün milli enerji sektorunun inkişafında kifayət qədər maraqlıdır və bununla bağlı optimal dövlət enerji siyasəti formalaşdırmışdır [2].

Qlobal transformasiyalar kontekstində enerji sektorunda liberal bazarın inkişafına konseptual yanaşmaların tədqiqi

Qeyd edək ki, enerji şirkətlərinin dünya səviyyəsində inteqrasiya prosesləri uzun bir dövrü keçmişdir. Bu proseslər Böyük Britaniya və ABŞ kimi yüksək inkişaf etmiş ölkələrdə enerji sektorunun dəfələrlə təkmilləşdirilməsi, yeni mexanizmlərin tətbiq edilməsi ilə yadda qalmışdır. Məsələn, enerji sektorunun səmərəliliyinin artırılması üçün İngiltərə və Uelsdə islahatlar aparılmış, daha fərqli fəaliyyət mexanizmlərinə üstünlük verilmişdir. ABŞ-da isə Kaliforniyada enerji resurslarının istehlakçılara çatdırılmasında inzibati alətlərdən daha çox istifadə edilməsi

diqqət çəkmiş və bunlar öz əksini qanunvericilikdə belə tapmışdır. Avropada isə generasiya şirkətləri bölüşdürücü şirkətlərin özəlləşdirilməsində iştirak daha çox iştirak etmişlər və nəticədə Almaniyada Veba və Viag şirkətlərinin birləşməsi baş vermişdir. Digər tərəfdən, enerji sektorundakı islahatlar dünya elektroenergetikasının inteqrasiya və beynəlxalq qloballaşmanın geniş miqyaslı proseslərinin inkişafından geri qalmadığının əyani göstərici kimi qiymətləndirilə bilər. Norveçdə isə dövlət tərəfindən enerji sektorunun tənzimlənməsinə daha çox diqqət yönəldilir, məsələn, dövlət enerji resurslarını idarə edən şirkətinin fəaliyyətini tənzimləyir, elektrik enerjisinin istehsalı və təchizatında rəqabətin güclənməsinə əlverişli şərait yaradır və tarifləri tənzimləyir. ABŞ-da dövlət tənzimlənməsi ilə yanaşı, rəqabət münasibətlərinə keçid prosesində bir sıra dövlət proqramlarının yerinə yetirilməsi təmin olunur. Müasir dövrdə Böyük Britaniyada isə elektrik enerjisinin istehsalı birbaşa olaraq tənzimlənmir, yəni onun ötürülməsi, bölüşdürülməsi proseslərində istehlakçı maraqları əsas götürülür və elektrik təchizatında rəqabət münasibətlərinin şəffaflığına üstünlük verilir [3]. Bir qrup skandinaviya ölkələrində - Norveç, İsveç və Finlandiyada enerji sektorunda kommersiya və texnoloji operatorların funksiyaları ayrıca olaraq tənzimlənilir. Bununla belə, elektroenergetikada islahatların ən vacib tərəfi rəqabət mühitinin yaradılması ilə bağlıdır [4].

Dünyanın iqtisadi cəhətdən inkişaf etməkdə olan ölkələrində müasir reallıqlar baxımından bir sıra xüsusiyyətlərə diqqət yetirmək istərdik. Həساب edirik ki, yeni enerji sektorunun liberallaşdırılması və müasir dövrün bazar iqtisadiyyatı şərtlərinə cavab verən bazar iqtisadiyyatı modelinin formalaşdırılması proseslərinə başlamağın özü belə iqtisadi cəhətdən inkişaf etməkdə olan ölkələrdən radikal dəyişikliklər və islahatlar tələb edir. Qeyd etdiyimiz kimi, bir çox ölkələr analogi islahatlara başlamışdır. Amma eyni zamanda enerji sektorunun liberallaşdırılması xeyli mürəkkəb məsələdir və əhalinin daha çox həssas təbəqəsinin maliyyə vəziyyəti və qazancları buna imkan vermir. Bunlara baxmayaraq, enerji sektorunun liberallandırılması prosesləri XXI əsrdə dünya iqtisadiyyatının maksimum liberallaşdırılması tendensiyasının əsas tərkib hissələrindən

biri kimi çıxış edir [5]. Eyni zamanda, enerji sektorunda qiymətlərin liberallaşdırılması, müxtəlif kommersiya xidmətlərinin təşkil olunması məsələləri müəyyən dərəcədə hökumətləri narahat edən məsələlərdəndir.

Bununla belə, hesab edirik ki, liberal bazarın formalaşdırılması, bazar iqtisadiyyatı şərtlərinə uyğun enerji sektorunun və infrastrukturunun yaradılması, daha sağlam rəqabət mühitinin formalaşdırılmasına, inkişaf etdirilməsinə imkan verə bilər. Bu isə qiymətlərin artımına yox, əksinə daha çox müştəri kontingenti əldə etməkdən ötrü və daha çox müştəriləri öz tərəflərinə cəkmək məqsədilə enerji şirkətləri və istehsalçıları arasında ciddi rəqabətin formalaşdırılmasına səbəb olar. Şübhəsiz, bu halda qiymət amili ön plana çıxır. İstehsalçı və bölüşdürücü şirkətlər daha çox müştəriləri cəlb etmək üçün qiymətlərin qaldırılmasında yox, aşağı salınmasında və tariflərin manevrləşdirilməsində kifayət qədər maraqlı olacaqlar.

Müasir dövrdə milli enerji sektorunun inkişafının modelləşdirilməsi və bununla bağlı praktiki metodoloji üsulların, yanaşmaların formalaşdırılması, bazar iqtisadiyyatı inkişafının hazırlanaraq əsaslandırılaraq tətbiq edilməsi və eyni zamanda bunun inkişafı ilə bağlı daha üstün mexanizmlərin, praktiki alətlərin işlənilərək dövrüyyəyə cəlb edilməsi vacib şərtlərdəndir. Açıqını deyək ki, liberal bazar modelinin formalaşdırılması kifayət qədər ağırlı keçən bir prosesdir. Əksər hallarda dövlətlər bununla bağlı riskləri qabaqcadan önləmək üçün xeyli resurslar sərf etməli və maliyyə ehtiyatı yaratmalıdırlar. Digər tərəfdən, dövlətin iqtisadiyyata müdaxiləsinin mənfi təsirlərinin formalaşdırılması ilə bağlı risklər də vardır [6].

Qeyd edək ki, milli enerji sektorunun liberallaşdırılması proseslərində müxtəlif kompensasiyaların və subsidiyaların hesabına islahatların sürətləndirilməsi üçün əlavə tədbirlərin görülməsi də lazım gəlir. Bir sıra ölkələrdə isə şok terapiya yanaşmasından istifadə olunur. Qısa müddət ərzində radikal tədbirlər, enerji bazarının, enerji sektorunun liberallaşdırılması, qiymətlərin bazar iqtisadiyyatı şəraitində müəyyənləşdirilməsi və enerji şirkətləri arasında rəqabətin formalaşdırılması, enerji sektoruna dövlətin müdaxiləsinin xeyli azaldılması baş verir. Nəticədə milli enerji sektoru qısa dövr ərzində liberallaşır

və müxtəlif şirkətlər, enerji istehsalçıları və bölüşdürücü kompaniyalar formalaşır, bir sözlə, bazar iqtisadiyyatlı əsaslı müasir milli enerji sektoru formalaşır. Fikrimizcə, Azərbaycan da bu istiqamətdə mövcud olan dünya təcrübəsindən yetərincə bəhrələnməli və liberallaşma mexanizmlərinin tətbiqini intensivləşdirilməlidir [7].

Milli enerji sektorunda liberal bazarın inkişaf etdirilməsinin müasir trendləri

Qeyd edək ki, bazar iqtisadiyyatı şəraitinə cavab verən milli enerji sektorunun formalaşdırılması son nəticədə enerji istehsalçıları arasında açıq rəqabət mühitini yaradır və xüsusilə enerji bölüşdürücüləri daha çox, əvvəldə qeyd etdiyimiz kimi, müştəri cəlb etmək üçün müxtəlif tarif paketləri formalaşdırır, qiymət siyasətini təkmilləşdirir və qiymət siyasətində bazarda daha çox yer tutmaq amili ön plana çıxır və bütün bunlar enerji sektorunun liberallaşdırılmasını sürətləndirən amillər kimi diqqət çəkir. Liberal bazar modelinin inkişafı baxımından həm də müasir dövrdə milli enerji sektorunda qanunvericilik bazasının təkmilləşdirilməsi, müxtəlif tələb olunan qanunların qəbul edilməsi və dövlət sektorunun, dövlət nəzarət strukturlarının enerji sektoruna müdaxiləsinin azaldılması, tənzimləyici qurumların ləğv edilməsi və xüsusilə qiymətlərin tənzimlənməsi ilə bağlı dövlət tərəfindən müəyyən qurumların fəaliyyətinin dayandırılması, bazar iqtisadiyyatı şəraitində qiymətlərin formalaşdırılmasına şəraitin yaradılması xüsusi önəm kəsb edir.

Digər tərəfdən, başa düşülən haldır ki, dövlət öz əhalisinin maraqlarını qoruyur və bazar iqtisadiyyatının fəsadlarından onları sığortalamaq üçün müəyyən tədbirlər görür, tarif şurası yaradır və müxtəlif enerji nəzarət şirkətləri fəaliyyət göstərir və s. Amma hesab edirik ki, dövlət daha çox bazar iqtisadiyyatı şəraitinin formalaşdırılmasına, inkişaf etməsinə, sağlam rəqabət mühitinin yaranmasına və enerji istehsal edən şirkətlər, həmçinin enerji resurslarını bölüşdürən şirkət və müəssisələr arasında əlaqələrin işgüzarlığının artmasına, bazar iqtisadiyyatı prinsipləri əsasında formalaşmasına və son nəticədə, qeyd etdiyimiz kimi, sağlam rəqabət mühitinin yaranmasına əlverişli mühitin təşkilinə diqqət yönəltsin və s. Belə ki, liberal bazar modelinin inkişafı bir çox hallarda əsas etibarilə dövrün trendlərindən irəli

gələn məsələləri özündə ehtiva edir. Bazarın dinamikliyi, bazar iştirakçılarının maliyyə vəziyyəti, bazar iştirakçılarının diqqətinə enerji resurslarına olan tələbatın obyektiv çatdırılması, enerji infrastrukturunun müasir vəziyyəti və adekvatlığı, enerji istehsalçıları arasında olan münasibətlərin optimallığı baxımından müvafiq tədbirlərin görülməsi, enerji itkilərinin azaldılması istiqamətində tədqiqatların daha çox aparılması və tədbirlərin görülməsi, enerji itkilərinin aradan qaldırılmasında birgə səylərin təmin olunması, enerji itkilərinin minimuma endirilməsi üçün dairəvi və digər alternativ birləşmə mənbələrinə malik olan elektrik enerjisi ötürücü şəbəkəsinin yaradılması və infrastrukturun formalaşdırılması mühüm məsələlər kimi diqqət çəkir. Eyni zamanda bu fikirdəyik ki, liberal bazar modelinin metodoloji yanaşmaları və xüsusiyyətləri baxımından bir çox məsələlərin xüsusi diqqət mərkəzində saxlanması vacibdir. Bu halda milli enerji sektorunun resurs potensialı obyektiv surətdə təhlil olunaraq qiymətləndirilməli, burada ardıcıl siyasət aparılmalı, prinsiplial yanaşmalar təmin edilməli, sistemli yanaşma və idarəetmə mexanizmləri tətbiq olunmalıdır [8].

Milli enerji sektorunda fəaliyyət göstərən strukturlar bir-birini təkrar etməməli, bürokratik və anarxiyaya gətirib çıxara biləcək əlavə halların aradan qaldırılması təmin olunmalı, eyni zamanda enerjiyə nəzarət sisteminin kifayət qədər güclü olması, elektronlaşdırılması və rəqəmsal mexanizmlər əsasında təmin edilməsi vaxtı çoxdan çatmışdır. Təsüdüfi deyildir ki, dünyanın müxtəlif ölkələrində enerji sektorunun inkişaf etdirilməsi, enerji sektorunun imkanlarının mobilizasiya olunması və ümumilikdə ölkə əhalisinin və sənaye sektorunun, iqtisadiyyat sahələrinin tələbatına uyğun şəkildə enerji istehsalının təmin edilməsi, enerji istehsalı strukturunun təkmilləşdirilməsi mühüm məsələlər kimi xarakterizə olunur. Dünya səviyyəsində enerji sektorunda liberal bazar modelinin formalaşdırılması prosesləri uzun illərdir dünyanın iqtisadi cəhətdən inkişaf etmiş ölkələrində, xüsusilə ABŞ və Avropa ölkələrində daha intensiv cərəyan etmişdir [9]. Bu ölkələrdə enerji resurslarından maksimum səmərəli istifadə edilməsi, yüksək texnologiyaların tətbiq olunması və itkilərin azaldılması istiqamətində müəyyən təcrübə toplanılmış, yeni texnologiyalar işlənmiş, itkilərin azaldılmasına

imkan verən fəaliyyət mexanizmləri tətbiq edilmiş və xüsusilə, müasir rəqəmsal texnologiyalar sayəsində enerji təsərrüfatının idarə olunması, milli enerji sektorunun səmərəli fəaliyyət göstərməsi və itkilərin azaldılması, şikayətlərin aradan qaldırılması, problemlərə operativ reaksiya edilməsi baxımından xeyli işlər görülmüşdür [10]. ABŞ və Qərbi Avropa ölkələrində enerji resurslarının strukturunda əsas yeri atom elektrik stansiyaları tutur.

Məlumdur ki, Avropanın inkişaf etmiş ölkələrində - Almaniya, Böyük Britaniya, Fransa kimi ölkələrdə atom elektrik stansiyalarından daha geniş şəkildə istifadə olunur. Məhz bu ölkələrdə enerji sektorunun bazar iqtisadiyyatı şəraitində qurulmasına nail olunmuşdur. Həmin ölkələrin iqtisadiyyatları da kifayət qədər liberal xarakter daşıyır [11]. Düzdür, müxtəlif hasilat məhsulları hesabına elektrik enerjisinin alınması texnologiyaları da geniş yayılmışdır. Lakin bunlar istilik effekti yaradan qazların artmasına və iqlim dəyişikliyi problemlərinin kəskinləşməsinə səbəb olduğundan, son illərdə kifayət qədər müzakirə mövzusu kimi çıxış edir. Bu baxımdan həm kömür hasilatı, həm digər hasilat sahələrinin fəaliyyətinin məhdudlaşdırılması istiqamətində işlər gedir. Digər tərəfdən, Avropada məlumdur ki, mühüm enerji məhsulları olan neft və qaza tələbat kifayət qədər yüksəkdir və Avropa ölkələri bu kimi enerji resurslarının hasilatında və istehsalında böyük imkanlara malik deyillər və bunların əksəriyyəti idxal olunur. Avropada dünyanın müxtəlif ölkələrindən idxalda məhz enerji resursları əsas yer tutur. Uzun illər ərzində bu strukturda əsas yeri Rusiya tuturdu. Lakin son illərdə Ukrayna - Rusiya müharibəsinin başlaması Ukrayna ərazisindən Avropaya keçən ixrac boru kəmərləri şəbəkəsinin fəaliyyətsizləşməsi ya tamamilə məhdud vəziyyətə gəlib çıxması, digər tərəfdən şimal enerji xəttinin Almaniya qədər çəkilib qurtarmasına baxmayaraq istifadə olunmaması, Almaniyanın Rusiya qazının idxalından imtina etməsi, ümumiyyətlə Rusiyaya, İrana qarşı sanksiyalar paketinin tətbiq olunması - bütün bunlar dünya enerji sektorunda xeyli gərginlik yaratmış və dünya ölkələrinin enerji siyasətində əhəmiyyətli dəyişikliklərə səbəb olmuşdur.

İlk növbədə, alternativ və bərpa olunan enerjilərin istehsalının artırılması, bu resurslardan

daha səmərəli istifadə olunması, yeni enerji infrastrukturunun yaradılması, yaşıl enerji zonalarının genişləndirilməsi və yaşıl iqtisadiyyat prinsiplərinin inkişafı əsasında, ön planda yaşıl enerji sferasının imkanlarından daha səmərəli istifadə olunması məsələləri aktuallığı ilə diqqət çəkir [12]. Artıq dünyanın əksər ölkələrində yaşıl enerji zonaları elan olunmaqdadır və bərpa olunan enerji resurslarından fəal şəkildə istifadə edilməsi infrastrukturunu yaradır.

Azərbaycan da bu sırada istisna təşkil etmir. Ölkəmizin milli enerji sektorunun perspektiv inkişafında əsas istiqamətlər - bərpa olunan enerjisi növləri, o cümlədən, külək, və günəş enerjisinin payının artırılması ilə bağlıdır [13]. Müxtəlif qəsəbə və kəndlərdə, yaşayış məntəqələrində, istehsal zonalarında alternativ enerji mənbələrindən istifadə olunması, bunun üçün infrastrukturunun yaradılması geniş vüsət almaqdadır. Dünyanın bir neçə bu sahədə ixtisaslaşmış şirkətləri ilə investisiya layihələri imzalanmışdır. Hazırda işğaldan azad olunmuş ərazilərdə - Cəbrayıl və Qaradağ rayonunda günəş enerjisi, Xızı rayonunda isə külək enerjisinin alınması infrastrukturunun yaradılması layihələri həyata keçirilir. Bütün bunlar ölkəmizdə milli enerji sektorunun liberallaşdırılması üçün ciddi əsaslar yaratmaqdadır və s.

Nəticə

Müasir dövrümüzdə enerji problemlərinin həll olunması, yüksək texnologiyalar və xüsusilə, rəqəmsal texnologiyalar əsasında bazar iqtisadiyyatı şəraitində milli enerji sektorunun yaradılması baxımından bir çox məsələlərin həll edilməsi vacibdir:

– İlk növbədə, yeni enerji sektoruna konseptual yanaşmaların təmin olunması və bununla bağlı dövlət səviyyəsində milli enerji sektorunun inkişaf etdirilməsi siyasətinin təkmilləşdirilməsi təmin edilməlidir;

– Yüksək texnologiyalar əsaslı enerji sektorunun yaradılması, müasir enerji istehsalı müəssisələrinin təşkili, alternativ enerji mənbələrinin ümumi enerji sektorunda payının artırılması, bərpa olunan enerji mənbələri resurslarından səmərəli istifadə edilməsi və eyni zamanda, yaşıl

iqtisadiyyat tələblərinə uyğun enerji infrastrukturunun formalaşdırılması və inkişaf etdirilməsi tədbirlərinin dərinləşdirilməsinə ehtiyac vardır;

– Metodoloji baxımdan müasir dövrdə milli enerji sektorunda liberal bazar modelinin formalaşdırılması nöqtəyi-nəzərindən enerji infrastrukturunun yenilənməsi və yüksək texnologiyaların intensiv olaraq tətbiq edilməsi vacibdir;

– Ölkənin mərkəzi şəhərləri ilə yanaşı, regionlarda enerji infrastrukturunun, enerji ötürücü şəbəkənin yüksək səviyyədə inkişaf etdirilməsi, itkilərin azaldılması üçün daha çox qapalı və izolyasiyalı enerji ötürücü xətlərindən istifadə olunması təmin olunmalıdır;

– Ölkənin bütün ərazisində transformator təsərrüfatının yenilənməsi, ümumiyyətlə enerji resurslarına qənaət istiqamətində maarifləndirici işlərin aparılması və bütün bunlara kompleks yanaşmaların təmin edilməsi kifayət qədər mühüm prioritetlər kimi baxılmalıdır və s.

ƏDƏBİYYAT SİYAHISI:

1. Kərimov, E.N., Osmanov, B.O. İqtisadi nəzəriyyə Bakı, - Vətən nəşriyyatı. 2010. – 630 s.

2. Hacıadə, E.M. Dünya iqtisadiyyatı və Azərbaycan. Dərslik. "Letterpress" nəşriyyat evi. Bakı: 2018, – 912 s.

3. Рыжкова, Ж.В. Методические подходы к формированию стратегии генерирующих компаний на рынках энергии и мощности. Дис. Автореферат./ – Москва (РФ), 2010. – с. 20

4. Зотович, Н.В. Организационно-экономический механизм управления предприятиями энергетики. Дисс. Автореферат./ – Ижевск (РФ), 2010. – с. 24

5. Либерализм в XXI веке: Современные вызовы свободе и новые либеральные ответы / Фонд Фридриха Науманна; Экспертная группа «Европейский диалог»; Фонд «Либеральная Миссия»; отв. ред. В.А. Рыжков. – Москва: Мысль, 2019. – 371 с.

6. Aslanov, H.H. Bazar iqtisadiyyatı şəraitində dövlətin iqtisadiyyata müdaxiləsinin zəruriliyi və üstünlüklərinin qiymətləndirilməsi //Audit 2023, 1 (39), – s. 174-182.

7. Cəfərova, V., Hacızadə, M. Dünya təcrübəsində ticarətin liberallaşdırılması və Azərbaycan nümunəsi// “İqtisadi islahatlar” elmi-analitik jurnal № 2(3), – s. 42-50.

8. Лисин, Е.М. Предпосылки формирования и развития национальных энергосистем на основе технологий теплофикации / Е.М. Лисин, Ю.А. Анисимова, В. Стриелковски, А.А. Кочерова //Вестник Ивановского государственного университета. Серия: Экономика, – 2015. № 1 (23), – с 39-44.

9. Шипилов, И.А. Роль государства в регулировании энергетического сектора / И.А. Шипилов // Тенденции развития науки и образования. – 2024. – № 106-6. – С. 175-177

10. Мызникова, М.Н. Теоретические проблемы концепции управления

энергопотреблением в условиях либерализации экономики / М.Н. Мызникова// Казанский экономический вестник. – 2015. – № 3(17). – с. 24-29

11. Нуреев Р.М. Экономика развития: модели становления рыночной экономики. Учебник. Москва: ИНФРА-М, 2001, –152 с.

12. Концепция формирования общего электроэнергетического рынка (2015)// ЕЭК// <http://www.eurasiancommission.org>

13. Aliyev, Sh., Gulaliyev, M., Purhani, S., Mehdiyeva, G., & Mustafayev, E. Comparative Assessment of Energy Security Level: The Case of the South Caucasus Countries// International Journal of Energy Economics and Policy, 14(1), 2024, – p. 651–662. <https://doi.org/10.32479/ijeep.14984>.

Ниджат Заур оглы АБДУРАХМАНОВ

Докторант Азербайджанского Университета Кооперации,

AZ1124, Азербайджанская Республика,

г.Баку, улица Н.Нариманова 93

E-mail: nicatabd@gmail.com

РЕЗЮМЕ

Теоретико-методологические аспекты развития либерального рынка в национальной энергетике

Цель исследования – определить теоретические и методологические аспекты развития либерального рынка в сфере национальной энергетики. Для этого проанализирована суть проблем развития национальной энергетики. Была исследована важность формирования и развития либерального энергетического рынка. Рассмотрены основные направления совершенствования энергетической политики государства в нынешних условиях. На основе принципов рыночной экономики были даны рекомендации и предложения по созданию либерального энергетического рынка и эффективной организации его деятельности.

Методы исследования – использовалась группа научных методов, таких как: абстракция, анализ, синтез и обобщение. При этом были учтены мнения ученых, исследующих проблемы создания либеральной энергетической рыночной модели в национальной экономике.

Результаты исследования - имеются возможности использовать полученные научные результаты для проведения реформ и принятия мер в направлении создания либерального энергетического рынка.

Ключевые слова: национальная энергетика, либерализация, преимущества либерализации, монополия, рыночная экономика, модель либерального рынка.

Nijat Zaur ABDURAHMANOV

*Doctoral student of Azerbaijan Cooperation University,
AZ1124, Azerbaijan Republic,
Baku, N.Narimanov street 93
E-mail: nicatabd@gmail.com*

SUMMARY

Theoretical and methodological aspects of the development of the liberal market in the national energy sector

The purpose of the research – is to determine the theoretical and methodological aspects of liberal market development in the field of national energy. For this purpose, the essence of the problems of national energy development was analyzed. The importance of formation and development of the liberal energy market was investigated. The main directions of improving the energy policy of the state in the current conditions were considered. On the basis of the principles of market economy for the creation of a liberal energy market and effective organization of its activities recommendations and proposals were given.

Research methods – a group of scientific methods such as: abstraction, analysis, synthesis and generalization were used. At the same time, the opinions of scientists who study the problems of creating a liberal energy market model in the national economy were taken into account.

The results of the research – there are opportunities to use the obtained scientific results for reforms and measures in the direction of creating a liberal energy market.

Key words: national energy sector, liberalization, benefits of liberalization, monopoly, market economy, liberal market model.